

Ministerie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Mw. M. Keijzer
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
17 december 2025
Kenmerk
TLE/U202500762
Telefoon
06 28357199
Bijlage(n)
-

VNG-zienswijze op de ontwerp-Nota Ruimte

Geachte mevrouw Keijzer, beste Mona,

Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van de ontwerp-Nota Ruimte. We zien dat met een uitvoerige analyse inzicht is gegeven in de grote ruimtelijke opgaven waar Nederland voor staat. De Nota Ruimte leeft bij gemeenten. De inzichten die wij hier delen komen rechtstreeks uit onze gesprekken met bestuurders en professionals van gemeenten. Veel gemeenten dienen ook zelf een zienswijze in, daar waar het gaat om lokale of gebiedsspecifieke aangelegenheden.

Voor gemeenten is het positief dat de ontwerp-Nota onderstreept hoe cruciaal onze rol is voor de toekomst van Nederland. Het helpt om gemeenten in de regio in positie te brengen. Want laten we helder zijn: de ruimtelijke keuzes van morgen worden niet gerealiseerd in abstracte plannen, maar uitgevoerd in de 342 gemeenten die Nederland telt. Dat vereist daadkracht in keuzes om te realiseren waar we voor staan. Gemeenten nemen die verantwoordelijkheid. Zij zijn al iedere dag volop bezig met de grote verbouwing van Nederland, van woningbouw tot energietransitie en van leefbaarheid tot klimaatopgaven. Dat doen ze samen met onze inwoners en ondernemers. Dat die lokale ruimte er is, is terecht. Dat die ruimte er is betekent niet dat het rijk de handen ervan af kan trekken, want voor een goed interbestuurlijk samenspel zijn ook nationale kaders nodig.

Met deze zienswijze openen we het gesprek om het evenwicht te vinden tussen nationale richting en lokale uitvoering. De ontwerp-Nota toont vertrouwen in gemeenten, en de uiteindelijke Nota Ruimte kan nog beter laten zien hoe het rijk zelf verantwoordelijkheid neemt voor de nationale samenhang. We moeten het samen doen en dat betekent nationale richtinggevende keuzes, heldere randvoorwaarden en vooral gelijkwaardige samenwerking. Dat sluit volledig aan bij het principe “decentraal, tenzij” van de Omgevingswet.

Gemeenten bieden u handvatten om uw nationale visie uitvoerbaar, bestuurlijk houdbaar en juridisch robuust maken. Daarbij staat centraal dat rijk, provincies, gemeenten en waterschappen samen werken als één overheid. Alleen in gelijkwaardig partnerschap kunnen we het Nederland van morgen bouwen. Oftewel, laten we samen:

- I. **Bouwen aan een concreet langetermijnperspectief op de ruimtelijke inrichting van Nederland**, met een investeringsperspectief en uitvoeringsagenda.
- II. Werken aan een **duidelijke rolverdeling**, waarbij **afspraken op basis van gelijkwaardigheid** gemaakt worden.
- III. Zorgen voor dat in de Nota Ruimte **de noodzakelijke integrale keuzes zijn beschreven, die ervoor zorgen dat doorschuiven van keuzes** wordt voorkomen, met oog voor de lokale gebiedskenmerken en dat die uitvoerbaar zijn.

I. Bouwen aan een concreet langetermijnperspectief op de ruimtelijke inrichting van Nederland

Wat ons betreft is de Nota Ruimte hét narratief met een toekomstperspectief dat zowel richtinggevend als uitvoerbaar is. Het geeft het beoogde totaalplaatje wat de strategische visie van het rijk op de toekomst van Nederland is, waaruit blijkt welke ruimteclaims wel en niet kunnen worden gehonoreerd. Een keuze in het ene beleidsterrein heeft namelijk altijd effect op een ander beleidsterrein, omdat de ruimte beperkt is.

Om tot uitvoering te komen is als eerste stap een transparante cyclische uitvoeringsagenda nodig, die bij voorkeur jaarlijks of vierjaarlijks herijkt wordt. Dit geeft een duidelijke routekaart hoe de opgaven concreet uitgevoerd kunnen worden. Vanzelfsprekend hoort daar ook een investeringsagenda bij, zodat gemeenten tijdig kunnen anticiperen en plannen. In deze cyclus zien wij een expliciete rol voor gemeenten.

Concreet zien we de volgende aandachtspunten voor de Nota Ruimte:

Vanuit de beginselen van de Omgevingswet moet de Nota Ruimte starten met een actueel beeld van de huidige staat van de fysieke leefomgeving. Wij zien dat dat nog moet gebeuren. Er ligt wel een heldere analyse van de opgaven. Dat betekent dat we snel aan de slag kunnen. Uiteraard is daarvoor ook nodig dat we samen een actueel beeld hebben van de huidige staat van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.

De schaarse ruimte en de impact van de opgaven vragen heldere prioriteiten per gebied. Dat vergt richting: waar zetten we extra op in? Het vraagt niet alleen om een beschrijving van de opgaven, maar ook keuzes in wat eerst moet. Het vereist duidelijke keuzes in welke functie we waaraan koppelen, en vooral ook: wat doen we niet? Dat verschilt ook per gebied. Het vergt een antwoord op de vraag in wat voor land we willen wonen, hoe de leefgemeenschappen eruitzien en wat voor economie we willen zijn.

Om te kunnen prioriteren moet je integraal de verschillende ruimtelijke belangen per gebied kunnen wegen.

De omvang, duur en impact van de opgaven vragen een financieel verhaal die de ambities realistisch maken. De transities tot 2050 vragen om langjarige investeringszekerheid, een helder investeringsbeleid en (integrale) structurele financiële instrumenten. Deze zijn nu vaak op de korte termijn gericht en te sectoraal, en vragen dus om herziening. Lange lijnen en zekerheid over beleid en investeringen zijn cruciaal, zodat publieke en private partijen integraal of onderdelen van de verbouwing kunnen financieren.

Investeren in kennis en uitvoeringskracht. De opgaven vragen om versnelling, integraliteit en innovatie. Daarvoor moet voldoende kennis en capaciteit aanwezig zijn, zowel in de publieke als private sector. Dit vraagt om versterkte afspraken en duidelijke rolverdeling tussen private sector, maatschappelijke partners en overheden.

II. Werken aan een duidelijke rolverdeling en gelijkwaardige afspraken

Gemeenten zijn al aan de slag met de opgaven die in de Nota Ruimte worden benoemd, maar gemeenten kunnen dat niet alleen. Het is onze overtuiging dat een **effectief samenspel tussen bestuurslagen nodig is** voor het succesvol aanpakken van de opgaven, want elke overheidslaag heeft een eigen rol en verantwoordelijkheid. We zijn er allemaal van, en tegelijkertijd is niemand er alleen van. Daarom is een duidelijk kader voor complementair bestuur nodig. Gemeenten moeten in de dagelijkse praktijk voortdurend rekening houden met de kaders die nationaal worden bepaald, zoals stikstof en de inpassing van het energiesysteem.

We maken afspraken op basis van gelijkwaardigheid. Een eenduidige rolverdeling, met afgesproken verantwoordelijkheden en besluitvormingscycli, is noodzakelijk om als één overheid te functioneren. Daarbij hoort ook het maken van duidelijke afspraken op basis van een gelijkwaardige positie, zodat we elkaar kunnen aanspreken op de rollen en verantwoordelijkheden die we hebben. De Ruimtelijke Arrangementen kunnen in potentie een rol vervullen in het beter koppelen van het nationale, provinciale en gemeentelijke omgevingsbeleid, maar deze rol vervullen ze nu in de praktijk nog niet. Graag geven wij daar samen met het rijk en de provincies nader invulling aan. Ook de woningbouwopgave vraagt om duidelijke afspraken. Er zijn al veel (grootschalige) woningbouwlocaties aangewezen in de ontwerp-Nota Ruimte, maar voor zo'n 700.000 woningen is nog geen duidelijk kader gemaakt van *waar* die woningen moeten komen te staan. We zien ook bij grootschalige woningbouwlocaties dat het rijk graag de regie wil voeren op de realisatie van woningen, maar het is nog onduidelijk hoe. Voor de regionale woningbouwlocaties is nog onduidelijk welke rol het rijk hierop wil nemen. Bij de woningbouwopgave is de rolverdeling: het rijk en de provincie stellen aantallen en kaders vast, gemeenten maken er leefbare wijken van. Rijk en provincie zijn faciliterend.

Deel de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van het maken van keuzes. Het realiseren van ruimtelijke opgaven brengen mogelijke effecten met zich mee. Werken als één overheid betekent ook dat we samen achter deze keuzes staan, en dat het rijk gemeenten daarin ondersteunt. Een belangrijk voorbeeld hiervan is de gezonde leefomgeving. Met een abstracter milieubeleid in de Nota staat het rijk meer lokale afwegingsruimte toe. Dat geeft gemeenten meer beleidsvrijheid, maar het betekent niet dat zij dan de zwaardere verantwoordelijkheid alleen dragen. Bij het realiseren van de ruimtelijke opgaven zullen de gezamenlijke overheden voor de extra milieubelasting die ontstaat ook samen zorgdragen voor de mogelijk vereiste herstelmaatregelen en financiële consequenties. Het is niet vrijblijvend.

Versterk wat gemeenten in alle regio's al doen en sluit aan bij wat werkt. De opgaven zijn niet nieuw en in de regio zijn al veel succesvolle samenwerkingen, soms ook met het rijk. In deze vrijwillige verbanden geven gemeenten invulling aan de bovenlokale opgaven. Het rijk moet gemeenten in staat stellen om dit in de regio waar te maken. Versterk daarom die (bestaande) regionale samenwerking die er al is. Zorg dat de regio een passende rol heeft in het functioneren van ons land, zonder er een nieuwe entiteit van te maken. Dit kan door samen met gemeenten afspraken te maken over de opgaven en de uitvoering in de regio, via de bestaande overlegstructuren. De legitimiteit voor ruimtelijke ontwikkeling via de regio ligt immers bij gemeenten, en middels participatie zorgen zij voor draagvlak. Voorkom verdeeldheid tussen gemeenten, door niet te

werken met concurrerende financiële regelingen en zorg voor voldoende ondersteuning vanuit het rijk bij het opbouwen van maatschappelijk draagvlak. Doe dit in een aanpak waarin elke regio telt.

III. Beschrijven van noodzakelijke integrale keuzes en voorkomen dat keuzes doorschuiven

De neergezette richting in de ontwerp-Nota geeft gemeenten meer houvast, maar is voor cruciale dossiers nog te vrijblijvend. Wij verwachten van de Nota Ruimte dat het rijk, in goed overleg met medeoverheden, met duidelijke richtinggevende keuzes aangeeft hoe het de toekomstige inrichting van Nederland ziet, zodat gemeenten dit binnen die kaders gebiedsgericht kunnen uitwerken. Nu maken gemeenten zelf deze ingrijpende keuzes. De uitvoering wordt makkelijker als voor de volgende onderwerpen keuzes worden gemaakt, in goed overleg met de medeoverheden.

- Het realiseren van de woningbouwopgave lukt alleen als de randvoorwaarden (zoals netaansluitingen, bereikbaarheid en stikstof) op orde zijn. Er worden in de ontwerp-Nota zeventien plus vier nieuwe grootschalige woningbouwgebieden aangewezen, waarop het rijk regie wil nemen. De vraag is of dat betekent dat deze locaties ook (met voorrang) een netaansluiting en drinkwateraansluiting krijgen, en of de publieke onrendabele toppen voor deze locaties gedekt worden. Het aanwijzen van locaties betekent ook op nationaal niveau integrale keuzes maken voor de gehele leefomgeving ten behoeve van de woningbouwopgave, zodat gemeenten er leefgemeenschappen van kunnen maken;
- Bij huidige en toekomstige woningbouw voorzien drinkwaterbedrijven problemen voor de drinkwateraansluiting. Op dit moment moeten gemeenten hiervoor zelf oplossingen zoeken, samen met drinkwaterbedrijven. Dat is niet houdbaar omdat drinkwatertekorten een systeemprobleem zijn, waarvoor het rijk systeemverantwoordelijke is. Toewijzing van schaarse drinkwaterreserves aan woningbouw kan andere functies beperken, zoals natuur en bedrijvigheid. Dergelijke keuzes hebben een bovenlokaal effect. Wij verwachten dat het rijk de benodigde kaders en prioriteiten vaststelt ten aanzien van drinkwaterallocatie en dat integrale afwegingen in goed overleg met decentrale overheden plaatsvinden.
- Voor de zorgplicht en toekomstbestendigheid van gemeenten moeten we zorgvuldig omgaan met water, bodem, lucht en schaarse materialen. Daarom moeten aspecten als waterkwaliteit, waterkwantiteit, klimaatadaptatie en waterveiligheid worden meegewogen in ruimtelijke keuzes om het land weerbaarder te maken;
- Bereikbaarheid van en binnen alle regio's is essentieel voor inwoners en de economie. Het is positief dat de logica vanuit het kabinetsstandpunt Bereikbaarheid op Peil als uitgangspunt wordt genomen. We zien echter dat de doorwerking daarvan beter en consequenter kan. Zo worden in de ontwerp teksten van de Nota Ruimte de gepauzeerde MIRT-projecten opgenomen, naast nog nieuwe structuurversterkende infrastructurele projecten. Mede door groeiende schaarste is dit geen haalbaar of realistisch perspectief. We dringen bij het rijk aan om daarover in de Nota Ruimte keuzes te maken op basis van de principes van Bereikbaarheid op Peil.
- Een sterke en toekomstbestendige economie vraagt om voldoende en kwalitatieve ruimte om te kunnen werken, wonen en ondernemen. Daarbij is het van belang om ruimte te maken voor het realiseren van transities, zoals de circulaire economie, maar ook om in te zetten op behoud van aantrekkelijke binnensteden en kernen door te sturen op een goede functiemix van werken en wonen. De Nota Ruimte moet antwoord geven op de vraag: wat voor economie willen we zijn en welke ruimte is daarvoor nodig? Om vervolgens ook de daarbij behorende expliciete keuzes te maken op knelpunten wat betreft energie, bereikbaarheid en regelruimte (omgeving, milieu, geluid).
- Energie en warmte moeten betaalbaar en beschikbaar zijn, zeker tegen het licht van (nieuwe) woonwijken, mobiliteit en bedrijvigheid. De ruimtelijke inpassing van het energiesysteem wordt ingewikkelder, waardoor er meer sturing nodig is op samenhang en

slimme oplossingen. We pleiten voor een aanpak waarin gemeenten in hun maatschappelijke kracht worden gezet. Dit stelt gemeenten in staat om lokaal de energietransitie vorm te geven;

- Rechterlijke verplichtingen rond stikstofreductie, biodiversiteitsherstel en waterkwaliteitsverbetering vragen om veranderingen in landgebruik en bedrijfsvoering. In sommige gebieden is bepaalde landbouw niet langer houdbaar vanwege bodemkwetsbaarheid, verzilting of zoetwatertekort. Wij vragen het rijk om samen met decentrale overheden deze kwetsbare gebieden systematisch in kaart te brengen en te ondersteunen bij het ontwikkelen van plannen voor nieuwe toekomstperspectieven.
- Het rijk moet aangeven hoe het met medeoverheden overeenstemming bereikt over maatregelen en keuzes, zoals over zoetwaterverdeling, gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en veranderend grondgebruik. Doordat deze keuzes nu ontbreken, laat de ontwerp-Nota Ruimte één van de meest prangende ruimtelijk-economische opgave – namelijk het toekomstperspectief bieden binnen juridische en ecologische randvoorwaarden/mogelijkheden – grotendeels onbeantwoord.
- Er wordt onvoldoende ruimte gereserveerd voor natuur om te voldoen aan Europese verplichtingen. Ook de koppeling van natuurcompensatie aan defensie terreinen wordt niet concreet uitgewerkt. Werk deze ruimteclaim uit. Dit om te voorkomen dat we hier achteraf voor moeten compenseren.

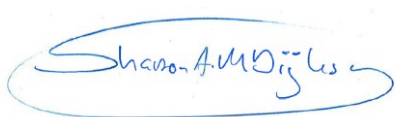
Voor de opgaven zijn dus scherpe(re) nationale keuzes nodig met een bijpassend instrumentarium, investeringsruimte en/of inzicht in capaciteit. Met daarbij het gegeven dat de ruimte schaars is kunnen gemeenten hun wettelijke zorgplicht voor een veilige en gezonde leefomgeving alleen dan waarmaken.

Afronding

Met de ontwerp-Nota Ruimte is een belangrijke stap gezet richting een gedragen nationale visie op grote ruimtelijke opgaven. Deze zienswijze laat zien dat het essentieel is dat het rijk keuzes **expliciet, integraal en in nauwe samenwerking met decentrale overheden** maakt op het gebied van wonen, infrastructuur en energie. Alleen zo ontstaat bestuurlijke duidelijkheid en voorspelbaarheid, wat nodig is voor een realistische uitvoering.

Met deze zienswijze dragen we bij aan een Nota Ruimte die realistisch, uitvoerbaar en bestuurlijk robuust is. Wij kijken ernaar uit om samen met het nieuwe kabinet vervolgstappen te zetten in het maken van expliciete, integrale keuzes, met als doel meer bestuurlijke duidelijkheid en voorspelbaarheid te scheppen, waardoor een realistische uitvoering mogelijk is. Dit moet plaatsvinden op basis van gelijkwaardige samenwerking met decentrale overheden, zodat de nationale visie effectief kan worden vertaald naar lokaal uitvoerbaar beleid en gemeenten hun verantwoordelijkheid optimaal kunnen blijven invullen.

Met vriendelijke groet,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Sharon A.M. Dijkma,
Voorzitter